

ТМ	Г. XXX	Бр. 1	Стр. 125 - 130	Ниш	јануар - март	2006.
----	--------	-------	----------------	-----	---------------	-------

Реч са промоције
Примљено: 04.11.2005.

Ивана Божић

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА – КАКВА НАМ БУДУЋНОСТ ПРЕДСТОЈИ?*

Питање "куда води глобализација" старо је, готово као и сам феномен глобализације. Историјски посматрано, корене овог процеса налазимо у деветнаестом веку, али појавни облик глобализације који данас познајемо, који је редеофинисао односе снага на планети и моћном Западу потчинио остатак света, датира с краја двадесетог века. Дубоке и динамичке промене у свету које означавамо суштину глобализације имају политичку, економску и културну димензију. Као такве оне су предмет проучавања и истраживања. Њихов циљ није само да се спознају ти процеси и промене, већ и покушај да се да одговор на питање "куда нас воде те промене – у какво друштво и какав квалитет друштвених односа"? Неке одговоре на то питање даје Зоран Видојевић у својој најновијој књизи "Куда води глобализација".

На прелазу из XX у ХХИ век свет је захваћен крупним променама које су од далекосежног значаја не само за садашњост већ, пре свега, за будућност света и људског друштва уопште. Аутор у књизи их посматра као процес изградње новог друштва који је прожет стварањем нових вредности, али и упозорава на бројне замке у њему које могу да изазову нове противуречности и сукобе који представљају опасност за будућност света.

Рушење берлинског зида означило је почетак краја једног аутархичног система, а са друге стране, представљало је поуздани сигнал добре воље земаља источног блока да се окрену новим вредностима, уз наглашену потребу за социјалним, економским и културним повезивањем са развијенијим остатком света. Тржиште, као језгро, почетак и крај економских токова, довело је до потребе за интензивнијим кретањем људи, робе и капитала. Капитализам, који је кроз транзициони флуид продирао у некадашње социјалистичке земље, означио је нову епоху индустријализације, поставио подлогу за нове инфраструктурне оквире и пружио основе за једну квалитетнију културно-социолошку димензију новог, модерног, пост-индустријског друштва. И док је на Истоку владало праскозорје капиталистичког система, уз константно питање "одрживости опробано успешног система на новом тлу", Запад је јачао своје утемељене економске позиције и припремао се за нове, обимније обавезе, наметнуте измењеним односом снага у "свету без граница".

* Zoran Vidojević, *Kuda vodi globalizacija?*, IP "Filip Višnjić"/Institut društvenih nauka, Beograd, 2005.

У савременом свету изникао је велики број међународних организација које за циљ имају чвршће повезивање и стварање ултимативне међузависности земаља чланица. Престижна међу њима је Европска унија, која окупа 25 земаља чланица и на листи чекања броји још седам земаља Балкана које ће, пре или касније, након испуњења кодекса обавеза предвиђених за чланство, заузврат добити право на нови живот у једној плуралистичкој заједници, под окриљем униформног политичког, привредног и монетарног система, у строго дефинисаним правним оквирима и законима који важе на глобалном нивоу. Чињеница је да процес глобализације, за економски сиромашне земље, значи пружену руку Запада и потенцијалну могућност за лакше превазилажење актуелних тешкоћа са којима се суочавају. Са друге стране, глобализација представља својеврсну машинерију која "гута" идентитет појединца и право гласа модификује према аршинима светских моћника (САД-а и ЕУ). Контрадикторност феномена глобализације, изнедрила је (пored осталих подела) и поделу светске јавности на њене поборнике и оне који овај процес оштро критикују и указују на чињеницу да "нови баук кружи Европом и светом".

Књига професора Зорана Видојевића под називом "Куда води глобализација" представља један детаљан и опсежан научни рад, који нас питким философским начином излагања, поткрепљеним резултатима савремених метода истраживања, води кроз процес глобализације, од њених првих појавних облика до актуелних димензија које данас има. Сам назив дела указује на тежњу аутора да представи, не само реалне чињенице посматране из различитих, интересно супротстављених углова, већ и да на бази емпиријског записа прошлости и доживљаја садашњости, представи своје виђење одрживости теорије "глобалног села" у будућности. Књига се састоји из једанаест међусобно повезаних целина које детаљно разрађују социо-економски аспект глобализације, непристрасно подржавају добре и критички се осврћу на лоше стране овог процеса и као резултат дају једну сложену једначину, дозвољавајући читаоцу да, у зависности од изабраних субјективно релевантних параметара, сам дође до сопствене визије будућности света у вртлогу глобализације.

Прва глава даје скуп дефиниција појма глобализације, из којих се методом систематизације могу издвојити неке од основних карактеристика овог процеса. Дефиниција глобализације у великој мери зависи од епохалног контекста из кога се издваја и од присуства доминације научног приступа који је у датом тренутку актуелан. С обзиром да је глобализација један еволутиван процес, читаоцу се оставља извесна слобода да сопственим виђењем и разумевањем суштине глобализације и етичким приступом, сам обогати савремену дефиницију. У истом поглављу се подвлачи разлика између "утопистичког" и "анти-утопистичког" схватања глобализације и у том контексту се аргументовано супротставља "визија света без граница" идеологији глобализације која чврсто стоји на темељу доминације, хегемоније и силе јачега. Прва глава заокружена је констатацијом да глобализација значи модернији свет, али и упозорењем да модернији свет не подразумева испуњење материјалних и духовних потреба појединца већ често значи наметнуту потребу за универзалним "Ми". Међутим, универзално "Ми", често нема подлогу у реалности, што се да приметити пред налетом свакодневних

проблема, где се овај облик квази-заједништва неминовно дели на најфиније честице мноштва "посебних ми".

Питање је онда, коме је намењена глобализација? Одговор је дат у *другој глави* која глобализацију приказује као доказ тријумфа и истовремене кризе једног типа цивилизације. Аутор, кроз сажето представљене економске карактеристике капитализма провлачи нит социјалног "радног" морала и указује на једну појаву, карактеристичну за пост-модерна друштва, која се огледа у опадању привлачности етике рада и производње, са достигнутим одређеним степеном благостања појединца. Тако се рађа ново, "тоталитаристичко друштво, чија је технолошка основа аутоматизација, а социјални субјект – технократија". Међутим, по законима еволуције, глобализација утемељена у једном делу света креће у "поход на нове жртве". Успостављени центар моћи тражи нове "поданике" излазећи са понудом за квалитетнијим животом у "глобалном селу". У прилог томе, говори чињеница да процес транзиције није појава настала иницијативом земаља Источног блока, већ управо иницијативом Запада који је под паролом глобализације обезбедио себи ново огромно тржиште за пласман својих производа, обезбедио нове изворе сировина и стручну и јефтину радну снагу. У овом контексту, глобализација представља начин успостављања ефикасног облика контроле од стране светских моћника над новопотчињеним земљама, које се, истина, налазе у процесу транзиције, али чији крајњи исход не обећава промену односа снага на светској позорници у њихову корист. Са друге стране, чињеница је да процес глобализације са собом носи низ позитивних ефеката који се огледају у побољшању материјалног стандарда становништва, повећању степена образовања, продужењу животног века и сл. Посебно је питање колики део човечанства има прилике да ужива у тим цивилизацијским достигнућима.

Оно што се у маси противуречности глобализације издваја јесте, не само проблем преваге "вестернизације" или "истернизације", већ и проблем огромног дела света који се по праву јачег мора повиновати правилима процеса глобализације, а истовремено нема никаквог утицаја на креирање истих. Стога, проф. Видојевић пориче постојање смисла процеса глобализације *суи генерис*, и тврди да глобализација може имати смисла само ако представља сигуран пут ка вишем квалитету живота за целокупан људски род, без разлике у моћи коју поседују и учешћа који у њеном развоју остварују. Тамна страна глобализације, под претпоставком да остварује смисао свог постојања, има социолошки аспект и огледа се у алијенацији (отуђењу) људи услед новог начина живота и повиновања производима масовне индустрије забаве. У таквом амбијенту и култура губи свој идентитет и печат нације из које потиче, потискују се старе, традиционалне вредности и милиони људи постају поклоници кич-културе. Људи постају жртве конзумеризма, уводи се нови систем вредности који поставља нова правила игре и долази до "историјског одумирања" читавих нација. Обликовање свести, један је од аспеката глобализације коме свакако треба стати на пут, али који је готово немогуће издвојити из комплекса упутстава и правила за креирање "глобалног живота на глобалној планети".

Иако је глобализација интензиван процес који се константно шири и јача, чињеница да огроман део планете још увек није захваћен цивилизацијским тековинама, намеће питање докле сежу границе глобализације и коли-

ке су заправо њене манипулативне моћи. Одговор на ова питања сажет је у *трећој глави књиге* и представља резултат комбиновања различитих доктрина о глобализацији и научних и статистичких чињеница које дају реалну слику модерног света. Уз све изнете податке и историјске факте који се односе на свет као целину, у фокусу истраживања је појединац и крајњи исход који глобализација има на његов квалитет живота у позитивном и негативном смислу. У процесу креирања места и улоге појединца на "планети без граница" учествују видљиви и невидљиви субјекти. Деловање видљивих субјеката, у облику транснационалних компанија, најмоћнијих држава света и најутицајнијих финансијских институција могуће је само у синергији са капиталом, као невидљивим субјектом. Из те спреге рађа се политичка и економска глобализација чија мисија има веома негативне пропратне ефекте који се огледају у константном ширењу економске неједнакости у свету и продубљивању јаза између богатих и сиромашних. На основу статистичких података на које се аутор позива, добија се слика света у коме богате земље имају привилегију да контролишу огроман део светских привредних ресурса који су, парадоксално, сконцентрисани у подручјима света у којима не постоји електрична енергија, здрава пијаћа вода и остали услови за живот у цивилизацији. Чињеница да се огроман део света, у мањој или већој мери налази у подређеном положају, доводи до потребе за редефинисањем постојеће глобализације и стварањем неког њеног алтернативног облика, који ће се материјализовати кроз бољи и праведнији свет лишен диктатуре центара моћи. То је заправо сегмент глобализације који је ставља у негативан контекст и спутава ентузијазам који би представљао далеко здравију основу за градњу униформног света. Сматра се међутим, да пост-модерни капитализам, чији је израз глобализација и поред свих негативности још увек није достигао "степен неподношљивости" потребан да створи "критичну масу" способну да гласно изрази незадовољство постојећим и усмери снагу на кретање ка неком хуманијем облику глобалне сарадње.

Присилно обједињавање света и глобални неред који није могуће држати под контролом, стварају својеврсни парадокс феномена глобализације – регионализацију, фрагментацију и локализацију. Немогућност било каквог утицаја на грађење сопствених позиција у глобалном свету, довела је, код многих народа, до буђења националне свести и тежње да се кроз изградњу регионалних интеграција са географски или економски сродним земљама појача деловање на будуће токове процеса глобализације. Овим питањима посвећена је *четврта глава* књиге, у којој аутор, на бази научних чињеница изводи пројекцију могућег тока глобализације у ближој будућности и упозорава до којих последица може довести актуелни *статус quo*. Такође, представља појам контраглобализације, који би требао да отпочне оног тренутка "кад биологија надјача технологију".

Пета глава у фокусу истраживања има политичке аспекте глобализације и носи назив "Глобализација демократије и демократизација глобализације". Основна идеја од које се полази јесте да "глобализација демократије ствара елитократију у служби светске репродукције капитала". Тежња ка праведнијем друштву и давању нове, хумане, димензије феномену глобализације, подразумева демократизацију читавог процеса, која се огледа у промени његових актуелних обележја: "демократија без народа, либерализам без стварне слободе и социјализам без социјалне правде". Остварење ових

циљева претпоставља и стварање услова и адекватног амбијента за нову степену у еволуцији глобализације. Пета глава је заокружена посебно интересантном разрадом идеје "космополитске демократије" чији је императив ослобађање од грубог наметања воље и интереса најјачих држава.

Када у контексту глобализације, говори о светским моћницима, аутор има у виду САД, западну Европу и Јапан. Синтагмом "остатак подређеног света" обухваћена је источна Европа и земље трећег света. У оквиру источне Европе, издваја се Балканско полуострво, као једно, по много чему специфично подручје, аналитички интересантно са више аспеката. *Шеста глава* обрађује појам "балканизације" у светско-историјском контексту моћи и осветљава многа питања везана за актуелни положај ове "европске периферије". Аутор врши анализу супротстављајући парадигме тројице аутора (Ханингтон-а, Бжежинског и Фукујаме). Резултат истраживања је Балкан – симбол антицивизације, варварства и зла, модерна западна колонија, чији ће развој на све начине бити спутавањем док год Запад у томе види сопствени интерес.

Седма глава посвећена је анализи појму либералног тоталитаризма као производа процеса глобализације. Посебно су обрађени извори и обележја ове појаве и на бази чињеница пројектован низ негативних последица које њено ширење може изазвати у будућности.

Како на делу изгледа примена силе изнад права, имали смо прилике да емпиријски доживимо. Аутор ово питање разрађује у *осмој глави* полазећи од вандалског чина НАТО агресије на Југославију 1999. године. Посебан осврт је направљен на период и околности које су претходиле агресији и направљен је покушај да се, из угла САД-а нађе рационалан моменат у тврдњама да је иста била хуманог карактера. Чињеница је да је један од појавних облика глобализације управо глобализација насиља и страха и против тога се вреди борити једино демократским "контранасиљем" које подразумева нематеријалан, ненасиљан и демократски контролисан отпор. У ситуацији у којој се Балкан налази, то је једини поуздан начин за превазилажење неизвесности и недостатка перспективе проузрокованих хаосом глобализације у коме учествује читав свет.

Корените промене на политичком и економском плану, које су, након слома социјализма започеле на тлу источне Европе означиле су почетак периода транзиције овог дела света ка тржишној привреди. У стручној социолошкој литератури, транзиција се сматра "источном варијантом глобализације". Глобализација јесте једна од важних компоненти транзиције и анализи тог њеног аспекта посвећена је *девета глава* ове књиге. Кроз социјалну и философску димензију процеса транзиције, сагледавају се њени остварени и очекивани економски ефекти. Посебно је анализирано питање стварне и лажне историјске нужности овог процеса и начињен покушај откривања ко стварно влада бившим социјалистичким земљама и где су места одлучујуће политичке моћи. Обрађено је и искуство Кине у процесу транзиције и истакнуте предности њеног благовременог укључивања у процес глобализације. На тај начин је дат модел превазилажења препрека транзиционог периода уз констатацију да је деструкција суверенитета, односно губитак идентитета, цена успешног преласка у круг оних чија су правила игре заснована на законима тржишне економије.

Србија је једна од седам земаља Балкана код којих процес транзиције још увек није окончан и о њеном укључењу у глобализацијске процесе говори се у *десетој глави*. Анализа почиње сагледавањем ширег контекста друштвених промена у Србији, кроз осврт на економско-политичка дешавања у двадесетом веку. Аутор даје оцену демократског амбијента који би требао да представља базу за реализацију опсежних промена и уједно упозорава на системске аномалије (од којих је посебно опасно постојање корупције) и које представљају ризик враћања друштва и државе уназад. Десета глава заокружена је констатацијом да је "Глобализација закорачила у Србију, али Србија није у довољној мери закорачила у глобализацију". Сходно томе, аутор на бази чињеница и искустава оних држава које су пут транзиције оставиле иза себе, даје нацрт плана укључења Србије у процес глобализације који би дао жељене резултате и уједно спречио да држава буде "прогутана" од стране представника светских сила.

Једанаеста глава посвећена је завршним разматрањима ефеката процеса глобализације у будућности. Посебно су анализирани различити сценарији до којих би овај процес могао довести и дате су прогнозе и научно засноване препоруке шта ваља чинити да би се успоставио нови, равноправнији однос снага и глобализација постане дефиниција хуманијег света са гарантованом владавином права, политичким слободама и могућностима за стварање економског благостања.

Књига завршава резимеом најважнијих питања о глобализацији. На нека од њих већ постоје одговори, али је исто тако велики број оних која ће у времену које долази добити своју потврду, демант или логично објашњење. Књига проф. Зорана Видојевића "Куда води глобализација" представља врло значајну степену у научној спознаји процеса глобалних промена које се тичу нас њихових савременика, али и будућих поколења. Он ни једног тренутка не спори нужност процеса глобализације који је у току. Но, с правом, указује на његове замке и снагу јачег и моћнијег у односима у свету, што економски сиромашније доводи у подређени положај. На културном и политичком плану, са великом забринутости указује на проблем идентитета малих и сиромашнијих који се у процесу глобализације озбиљно доводи у питање па и поништава. Независно од сфере професионалног деловања читаоца, ово је изванредан приручник за лакше сналажење у вртлогу глобализације у који смо сви укључени, а чијег стихијског деловања нико није поштеђен.